

Journalisten zonder grenzen?

door Dirk Voorhoof, professor aan de Universiteit Gent

In België bevindt de bewaking van de journalistieke deontologie zich momenteel op twee sporen, nl. dat van de autonome «zelfregulering» en dat van de «coregulering» gebaseerd op een wettelijk of decretaal kader. Men staat nu voor de keuze voor welk van beide modellen zal worden geopteerd bij de verdere uitbouw, organisatie en controle van de journalistieke deontologie. De essentiële vragen zijn of de overheid (bijkomende) initiatieven moet nemen en of er een wettelijk kader nodig is om de naleving van de journalistieke deontologie te helpen stimuleren of inbreuken te beteugelen. Of kan de sector van de journalistiek en de media maar beter zelf, autonoom, deze materie beheren? Deze bijdrage analyseert een aantal actuele ontwikkelingen en wijst op de toenemende osmose tussen recht en journalistieke ethiek. Afsluitend wordt een (wets)voorstel toegelicht houdende oprichting van een raad voor de journalistiek.

En Belgique, la surveillance de la déontologie journalistique se présente pour l'instant sous deux aspects, à savoir «l'autorégulation» autonome d'une part et la «corégulation» qui repose sur le cadre d'une loi ou d'un décret d'autre part. On se trouve à l'heure actuelle face au choix suivant : pour lequel de ces deux modèles faut-il opter dans le cadre du développement, de l'organisation et du contrôle futurs de la déontologie journalistique? La question essentielle est de savoir si le gouvernement doit prendre des initiatives (supplémentaires) et si un cadre légal est nécessaire afin de contribuer à stimuler le respect de la déontologie journalistique ou à en sanctionner les violations. Ou bien le secteur du journalisme et des médias peut-il mieux gérer cette matière de façon indépendante et autonome? Cette étude analyse un certain nombre de développements actuels et décrit l'osmose croissante qui s'installe entre le droit et l'éthique journalistique. La conclusion commente une proposition (de loi) portant création d'un conseil du journalisme.

DE VOORBIJE JAREN en maanden laaide de maatschappelijke discussie over de journalistieke deontologie hoog op, in België⁽¹⁾ maar ook elders in Europa⁽²⁾. Steeds nadrukkelijker wordt aangedrongen op een betere uitbouw van de zelfregulering en de zelfcontrole door de mediasector⁽³⁾.

De behoefte aan zelfregulering lijkt samen te gaan met een zeker falen van het «overheidsrecht» om restricties op te leggen aan de openbaarmaking of verspreiding van bepaalde informatie, afbeeldingen, meningen, data, reclameboodschappen. Voor wat de reclame betreft geldt in België al een stelsel van

(1) B. GREVISSE, «Autorégulation et pratiques journalistiques», in A. STROWEL en F. TULKENS (eds.), *Prévention de réparation des préjudices causés par les médias*, Brussel, Larcier, 1998, 23-27; D. VOORHOOF, «De titel van beroepsjournalist en de bewaking van de journalistieke deontologie», *Mediagids/Mediarecht*, Dagbladen, weekbladen en tijdschriften, 7. Beroepsjournalisten en deontologie; 1997/9, 12 blz. en P. DELTOUR, «Waar of niet waar? Enkele actuele (vast)stellingen over journalistiek», *Samenleving en politiek*, 1998/4, 14-21.

(2) Zie o.a. J. WESSELIUS (ed.), *Het Mijneveld. – Over journalistiek en moraal*, Amsterdam, Nijgh en Van Ditmar, 1994; H. EVERS, *Media-ethiek. – Morele dilemma's in de journalistiek, voorlichting en de reclame*, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1994; M.L. SNIJDERS en J. VAN DIJCK (eds.), *Ethiek in de journalistiek*, Amsterdam, Otto Cramwinckel, 1995; H. PIGEAT, *Médias et déontologie. – Règles du jeu ou jeu sans règles*, Paris, P.U.F., 1997; D. CORNU, *Journalisme et vérité*, Genève, Labor et Fides, 1995; LEESERMAN, U., «Presserat. – Die freiwilligen Selbstkontrolle. – Was kan sie leisten, was nicht?», *Deutscher Presserat. – Jarhbuch* 1994, Bonn, 1995, 7-9; R. KEEBLE, «The politics of sleaze reporting: a critical overview of the

ethical debate in the British press of the 1990s», *Recherches en communication* 1998/9, 71-81; D.A. GORDON, J.M. KITROSS en C. REUSS, *Controversies in media ethics*, Longman Publ. USA, 1996; M.-F. BERNIER, «L'autorégulation pragmatique du journalisme en Amérique du Nord», *Recherches en communication* 1998/9, 47-70 en K. NORDENSTRENG, «European Landscape of Media Self-Regulation», in X., *Freedom and Responsibility. – Yearbook* 1998/1999, Vienna, O.S.C.E. 1999, 169-185. Zie ook de themanummers van de tijdschriften *Mediapouvoirs* 1988/13 («L'éthique du journalisme») en 1994/36 («Éthique de l'information»); *Légicom* 1996/1 («Éthique et communication») en *Recherches de communication* 1998/9 («L'autorégulation des journalistes»). Een website onder de naam «Ethicnet» bevat een overzicht van de nationale en internationale codes voor journalistieke deontologie (<http://www.uta.fi/ethicnet/ethicnet.html>).

(3) Zie o.a. B. GREVISSE, «Autorégulation ou déontologie? Les conditions d'un débat sur les pratiques journalistiques», *recherches en communication* 1998/9, 7/24 en D. VOORHOOF, «Naar een raad voor de journalistiek?», *Samenleving en politiek*, 1998/4, 22-26.

zelfregulering via de J.E.P. en de I.C.C.-code⁽⁴⁾. Voor de telecommunicatiesector is de oprichting van een ethische commissie voor de informatiediensten via telecommunicatie in het vooruitzicht gesteld⁽⁵⁾. En onlangs werd een samenwerkingsprotocol gesloten tussen de Belgische Internetproviders en de ministers van Justitie en Telecommunicatie, een samenwerkingsprotocol ter bestrijding van ongeoorloofd gedrag op het Internet⁽⁶⁾. Via dit protocol onderwerpen de Internetproviders zich aan een bepaalde gedragscode (art. 3 van het protocol). Voor wat specifiek de sector van de printmedia en de radio en televisie betreft is sedert enige jaren een raad voor deontologie actief en worden initiatieven voorbereid in de richting van een raad voor de journalistiek als centraal forum voor de discussie over en de bewaking van de journalistieke deontologie⁽⁷⁾. Voor en door de televisieomroepen werd in 1995 ook al een gedragscode voor kindertelevisie ontwikkeld⁽⁸⁾ en de voorbije jaren werden bovenop de bestaande codes voor journalistieke plichtenleer enkele gedragscodes opgesteld en aanbevelingen geformuleerd in verband met specifieke soorten berichtgeving⁽⁹⁾. Op Europees vlak wordt op diverse terreinen aangestuurd op zelfregulering en het uitwerken van gedragscodes. Zo dringt een voorstel van richtlijn aan op het opstellen van gedragscodes voor de levering van diensten van de informatie-

maatschappij, waaronder ook gedragscodes ter bescherming van minderjarigen en de menselijke waardigheid⁽¹⁰⁾.

In het voorjaar van 1999 werd in Saarbrücken, onder het toenmalige E.U.-voorzitterschap van Duitsland, een driedaags congres georganiseerd over journalistieke deontologie en zelfregulering door de media in Europa⁽¹¹⁾. Op het seminar werd gerapporteerd over de diverse vormen van journalistieke zelfcontrole zoals die in verschillende Europese landen is georganiseerd⁽¹²⁾ en werd nagegaan of de E.U. en haar lidstaten terzake een rol te vervullen hebben⁽¹³⁾. Uit de rapporten blijkt dat in Europa, ruw geschetst, twee soorten van controle over de journalistieke deontologie bestaan, nl. enerzijds «voluntary self-regulation where operators (...) agree on rules amongst themselves, and co-regulation, which is elaborated within a specific legal framework or has a basis in law»⁽¹⁴⁾.

Ook in België situeert de bewaking van de journalistieke deontologie zich op twee sporen en staat men actueel voor de keuze voor welk van beide modellen zal worden geopteerd bij de verdere uitbouw van de bewaking van de journalistieke deontologie. De essentiële vraag is of de overheid (bijkomende) initiatieven moet nemen en of er een wettelijk kader nodig is om de naleving van de journalistieke deontologie te helpen stimuleren of

(4) Voor het laatste jaarsverslag: J.E.P. *Activiteitenverslag – Jury voor eerlijke praktijken inzake reclame 1998*, Brussel, 1999, 44 blz. Voor de I.C.C.-code, zie L. NEELS, D. VOORHOOF en H. MARTENS, *Medialex-Selectie van bronnen van de media- en informatiewetgeving*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1999, 773-779.

(5) Art. 105*decies* wet van 21 maart 1991 betreffende de hervorming van sommige economische overheidsbedrijven.

(6) Samenwerkingsprotocol ter bestrijding van ongeoorloofd gedrag op het Internet, 28 mei 1999, <http://www.ispa.be>.

(7) P. DELTOUR, «Journalisten en uitgevers zaaien kiem voor Raad voor de Journalistiek», *De Journalist* 1999/4 9-10.

(8) *Handvest voor Kindertelevisie*, maart 1995, ondertekend door de BRTN/VRT op 26 september 1995, in *Kids*, Gent, Mys en Breesch, Deel 2, 2.9.1.-B.1.

(9) Werkgroep media en migranten van de A.V.B.B., *Aanbevelingen voor de berichtgeving over alloctonen*, Brussel, juni 1994, in L. NEELS, D. VOORHOOF en H. MARTENS, *Medialex-Selectie van bronnen van de media- en informatiewetgeving*, o.c., 614-618.

(10) Zie o.a. art. 16, gewijzigd voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende bepaalde juridische aspecten van de elektronische handel in de interne markt, *Com (1999) 427 def.*, 1 september 1999; art. 27 Richtlijn 95/46/E.G. van het Europees Parlement en de Raad van 24 oktober 1995 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van diensten, *Publ. E.G.*, 23 november 1995.

(11) Seminar «Die Selbstkontrolle in Medienbereich auf Europäischer Ebene», Saarbrücken, 1-21 April 1999, Seminar im Rahmen der EU-Ratspräsidentschaft der Bundesrepublik Deutschland, EMR/Institut für Europäisches Medienrecht.

(12) J. BRÖHMER en J. UKROW, *Self-Regulation of the Media in Europe – A Comparative Legal Study*, Saarbrücken, E.M.R., 1999, 133 blz.

(13) J. UKROW, *Self-Regulation in the Media Sector and European Community Law – An independent study of European law*, Saarbrücken, E.M.R., 1999, 121 blz.

(14) *Conclusions of the Experts' Seminar on media self-regulation*, Saarbrücken, E.M.R., 1999.

inbreuken te sanctioneren. Of kan de sector van de journalistiek en de media maar beter zelf, autonoom, deze materie beheren?

In feite is deze vraagstelling in zekere mate misleidend. Momenteel bestaat in België immers al een hybridisch of gemengd systeem met structuren zowel op het vlak van de «zelfregulering» als met kenmerken van «coregulering». In deze bijdrage worden deze kenmerken van «zelfregulering» en «coregulering» verder toegelicht en geïllustreerd. Ook wordt gewezen op de toenemende osmose tussen recht en journalistieke ethiek. Afsluitend wordt enige toelichting verstrekt bij een (wets)voorstel houdende oprichting van een raad voor de journalistiek.

A. De A.V.B.B. en de raad voor deontologie: zelfregulering

In België situeert de centrale organisatie⁽¹⁵⁾ van de journalistieke zelfregulering zich binnen de A.V.B.B. (Algemene Vereniging van beroepsjournalisten in België). Toezichtsorganen voor de journalistieke deontologie zijn sedert 1995 de raad voor deontologie en als beroepsinstantie het college voor deontologie⁽¹⁶⁾. De raad voor deontologie geeft advies over alle kwesties die betrekking hebben op de beroepsethiek van de journalisten. De raad kan op eigen initiatief optreden, hetzij naar aanleiding van een vraag om advies door bijv. de redacties, hetzij naar aanleiding van een klacht die werd overgemaakt via het bureau van de A.V.B.B. De adviezen van de raad en het college worden overgemaakt aan de betrokken partijen en jaarlijks gerapporteerd in *De Journalist* en in het *Officieel jaarboek van de Belgische pers*. Een uitzonderlijke keer werd een advies gepubliceerd in een krant of juridisch tijdschrift⁽¹⁷⁾. Binnen de A.V.B.B. is in het recente verleden al bij herhaling gepleit voor een betere organisatie van de journalistieke zelfcontrole, met een verruimde samenstelling en een transparante wer-

king van de raad voor deontologie⁽¹⁸⁾. In de inleiding tot het jaarverslag 1997 van de raad voor deontologie schreef de voorzitter van de raad, Patrick Martens: «De werking van de raad voor deontologie in de voorbije drie jaren en dat debat in media en politiek zijn aansporingen om de zelfregulering beter te structureren en organiseren⁽¹⁹⁾. Bij het jaarverslag 1998 lanceerde de voorzitter van de raad voor deontologie andermaal de oproep «om door te zetten met een betere organisatie en structurering van de zelfregulering». De inzet is drievoudig: «Het gezag van de zelfregulering dient groter te worden, eventueel ook door het betrekken van externen (een magistraat, mediadeskundigen). De organisatie en de logistiek moeten versterkt worden. En vooral: alle betrokken media-acteurs – niet alleen de journalisten, maar ook redactieverantwoordelijken, uitgevers en omroepbazen – moeten mee het bad in en zich gezamenlijk engageren voor de journalistieke deontologie⁽²⁰⁾».

Bij de verdere uitbouw en reorganisatie van de controle over de journalistieke deontologie wordt vanuit de A.V.B.B. duidelijk geopteerd voor een model van strikte zelfregulering, buiten elk wettelijk kader. Namens de Vlaamse Vereniging van beroepsjournalisten (V.V.J.) vertolkt Pol Deltour in *De Journalist* van september 1999 het standpunt dat «een raad voor de journalistiek het beste op een v.z.w.-leest wordt geschoeid. In vergelijking met een wettelijk georganiseerde administratieve autoriteit – die per definitie een sterk bevoegdend karakter zou hebben – levert een v.z.w.-constellatie uitgaande van de mediasector zelf de meeste waarborgen voor een authentieke en tegelijk kwalitatieve zelfregulering. Uniek is het idee trouwens niet: in steeds meer westerse landen komt een dergelijk model voor⁽²¹⁾. De oprichting van een v.z.w. «Stichting raad voor de journalistiek» wordt in het vooruitzicht gesteld. De essentie is dat de op te richten raad voor de journalistiek in de plaats komt van de bestaande A.V.B.B.-organen (raad voor deontologie en college). In de nieuwe raad zullen jour-

(15) Het kenmerk van de «centrale organisatie» wordt niet beklemtoond om duidelijk te maken dat de dagelijkse invulling en toepassing van de journalistieke deontologie zich in de eerste plaats situeren in hoofd van de journalist en vervolgens op het niveau van de redactie, de hoofdredacteur en het redactioneel beleid.

(16) *Huishoudelijk reglement van de raad voor deontologie van de A.V.B.B.*, 25 februari 1995. Zie L. NEELS, D. VOORHOOF en H. MAERTENS, *Medialex-Selectie van bronnen van de media- en informatiewetgeving, o.c.*, 641-643.

(17) Raad voor deontologie (A.V.B.B.), 11 februari 1998, *A&M*, 1998/2, 160.

(18) M. BAUWENS, «Jaarverslag van de Raad voor deontologie 1996», *De Journalist*, 1997/2, 7.

(19) P. MARTENS, «De raad voor deontologie verbeteren», *De Journalist* 1998/2, 5.

(20) P. MARTENS, «Jaarverslag deontologie 1998», *De Journalist*, 1999/2, 14. Zie ook A.V.V.B./V.V.J., *Memorandum aan de nieuwe Parlementen en regeringen*, Brussel, juni 1999, 16-17.

(21) P. DELTOUR, «Journalisten en uitgevers zaaien kiem voor raad voor de journalistiek», *loc. cit.*, 9-10. Zie ook D. VOORHOOF, «Naar een raad voor de journalistiek?», *l.c.*, 22-26.

nalisten samen met uitgevers en omroeporganisaties (mediadirecties) zitting hebben, aangevuld ook met enkele externen die geacht worden «het publiek» te vertegenwoordigen. De raad voor de journalistiek zal, in navolging van de bestaande raad voor deontologie, na klacht of op eigen initiatief adviezen afleveren en uitspraken doen in verband met de journalistieke ethiek, op basis van de bestaande codes van journalistieke deontologie⁽²²⁾. De raad zal alle domeinen van de journalistiek kunnen beoordelen, zowel in de printmedia, de audiovisuele media als de zgn. 'nieuwe media'. Formele sancties worden niet gesteld: de optie blijft beperkt tot het organiseren van een forum waar een open debat kan worden gevoerd omtrent concrete problemen in verband met de journalistieke deontologie. De bedoeling is vooral het mee helpen stimuleren van een permanente alertheid voor de journalistieke deontologie. Bij klachten zal na een tegensprekelijke procedure de raad een standpunt innemen, een advies formuleren ten aanzien van het voorgelegde conflict of probleem. Voorop staat m.a.w. het «morele» karakter van de uitspraken van de raad voor de journalistiek. Wel zal worden gezorgd voor een grotere openbaarheid van de uitspraken van de raad, o.a. middels de publicatie of uitzending van de uitspraak (integraal of gedeeltelijk) in de media.

B. De bewaking van de journalistieke deontologie op radio en televisie: een wettelijk kader

Terwijl dus binnen de sector van de media en de journalistiek autonoom initiatieven zijn ontwikkeld betreffende de zelfregulering, is de controle of de bewaking van de journalistieke deontologie in België tegelijk ook het voorwerp van overheidstussenkomst én wetgeving. Binnen de Franse Gemeenschap kan de conseil supérieur de l'audiovisuel (C.S.A.) uitspraak doen over de al dan niet naleving van be-

paalde journalistieke normen⁽²³⁾, terwijl in de Vlaamse Gemeenschap de Vlaamse geschillenraad voor radio en televisie kan worden gevat voor klachten wegens inbreuk op de «gangbare normen inzake de journalistieke deontologie» in de nieuws- of informatieprogramma's op de Vlaamse omroepen⁽²⁴⁾.

Specifiek voor de VRT is in het Vlaamse Omroepdecreet ook nog bepaald dat de programma's van de nieuwsdienst «moeten beantwoorden aan de normen inzake journalistieke deontologie zoals vastgelegd in een deontologische code». In uitvoering van dit art. 23, § 1 van het Vlaamse Omroepdecreet is ondertussen op 8 juli 1998 door de gedelegeerd-bestuurder van de VRT het «redactiestatuut met inbegrip van de deontologische code voor de journalisten van de nieuwsdiensten radio en TV bij de VRT» goedgekeurd⁽²⁵⁾. Dit document formuleert een aantal deontologische normen die de journalisten van de nieuwsdienst in acht moeten nemen, wijst de instanties aan en legt de procedure vast voor de behandeling van inbreuken en klachten op de deontologische code. Deze beoordeling gebeurt in eerste instantie door de hoofdredacteur van de betrokken nieuwsdienst en in beroep door het beroepscollege bestaande uit een niet-betrokken hoofdredacteur, de algemene directeurs radio en televisie⁽²⁶⁾ en de gedelegeerd-bestuurder. Het beroepscollege is verplicht het advies in te winnen van een deontologische adviesraad, bestaande uit vier journalisten en de hoofdredacteur van de niet bij de behandelde zaak betrokken nieuwsdienst. Het beroepscollege beslist in laatste instantie of de deontologische code al dan niet overtreden werd en over het gevolg dat aan de klacht gegeven moet worden.

Maar de informatieve programma's en nieuwsuitzendingen van de VRT kunnen ook aanleiding zijn tot een klacht voor de Vlaamse geschillenraad. De Vlaamse geschillenraad is door de Vlaamse decreetgever immers uitdrukkelijk gemandateerd om, na klacht van een benadeelde of belanghebbende⁽²⁷⁾, uitspraak te doen over eventuele

(22) Zie L. NEELS, D. VOORHOOF en H. MAERTENS, *Medialex-Selectie van bronnen van de media- en informatie-wetgeving*, o.c., 560-562 en 613-618.

(23) Zie F. JONGEN (ed.), *Le nouveau conseil supérieur de l'audiovisuel*, Brussel, Bruylant, 1998, 193 blz. Zie ook C.S.A. 20 januari 1999, *A&M* 1999/2, 293.

(24) Zie het vroegere art. 79 van de decreten betreffende de radio-omroep en de televisie, gecoördineerd op 25 januari 1995, gew. decreet 30 maart 1999 houdende wijziging van de artikelen 78 en 79 van de decreten betreffende de radio-omroep en de televisie, *B.S.*, 11 mei 1999. Dit wijzigingsdecreet voert een nieuwe titel in het Vlaamse Omroepdecreet: «Titel

Vquater – De Vlaamse geschillenraad voor radio en televisie» (art. 11*Gocties-decies*). Zie ook D. VOORHOOF, «De Vlaamse geschillenraad voor radio en televisie», *Mediagids-Mediarecht*, Radio en televisie, 7. Geschillenraad, 1997/7, 8 blz.

(25) Zie L. NEELS, D. VOORHOOF en H. MAERTENS, *Medialex-Selectie van bronnen van de media- en informatie-wetgeving*, o.c., 644-657.

(26) Behalve de betrokken algemeen directeur zo deze het beroep heeft ingesteld.

(27) Art. 11*Gocties decies*, § 2 Vlaams Omroepdecreet.

inbreuken op de journalistieke deontologie naar aanleiding van een journaal of informatief programma uitgezonden door een omroep van of erkend door de Vlaamse Gemeenschap⁽²⁸⁾. Zowel de publieke omroep VRT als de private radio- en televisieomroepen erkend door de Vlaamse Gemeenschap ressorteren dus onder de bevoegdheid van de Vlaamse geschillenraad. Twee recente voorbeelden illustreren dat de geschillenraad effectief kan worden gevat om uitspraak te doen over de al niet naleving van de journalistieke deontologie. Zo kwam de geschillenraad op 1 april 1998 naar aanleiding van een klacht tegen het VTM-programma «De Eeuwige Strijd» tot het besluit dat de programmamakers niets kon worden verweten aangezien «de grenzen van de journalistieke deontologie niet voldoende aanwijsbaar (waren) overschreden»⁽²⁹⁾. In een beslissing van 16 december 1998 concludeerde de geschillenraad dat met de betwiste aflevering van het VRT-programma «Studio.Ket», «in strijd met de regels van de journalistieke deontologie, in een informatief programma, een levensbeschouwing op een onverantwoord provocerende wijze werd geridiculiseerd»⁽³⁰⁾.

Ook de in het vooruitzicht gestelde Vlaamse kijk- en luisterraad zal zich in de nabije toekomst op de grens gaan bewegen van recht en ethiek met betrekking tot omroepprogramma's en kinderen⁽³¹⁾. Aan deze nieuw op te richten raad komt het immers toe om te oordelen, na klacht of op eigen initiatief, of bepaalde omroepprogramma's al dan niet (ernstige) schade kunnen toebrengen aan de fysieke, mentale of zedelijke ontwikkeling van minderjarigen.

Zowel de materiële bevoegdheid, de samenstelling als de sanctiebevoegdheid van de Vlaamse geschillenraad en de Vlaamse kijk- en luisterraad zijn in het Vlaamse Omroepdecreet vastgelegd. Beide raden doen voor het uitvoeren van hun taken een beroep op personeelsleden van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap die hiertoe door de Vlaamse regering ter beschikking worden gesteld. Het Vlaams Parlement benoemt de leden van de beide organen en stelt ook bij middel van dotatie de kredieten ter beschikking waarover de geschillenraad

en de kijk- en luisterraad kunnen beschikken⁽³²⁾. De uitspraken van de geschillenraad en van de kijk- en luisterraad worden onmiddellijk meegedeeld aan het Vlaams Parlement en de Vlaamse regering⁽³³⁾.

C. Verschillende fora voor de controle van de journalistieke ethiek en de osmose tussen recht en journalistieke ethiek

Het voorgaande maakt duidelijk dat er momenteel verschillende formele structuren bestaan in functie van de bewaking van de journalistieke deontologie. M.n. voor de audiovisuele sector in Vlaanderen houdt dit in dat bepaalde uitzendingen zowel aanleiding kunnen geven tot een uitspraak door de raad voor deontologie van de A.V.B.B. (zelfregulering) als aanleiding kunnen zijn tot een uitspraak door de Vlaamse geschillenraad voor radio en televisie, geschillenraad die zijn bevoegdheid ontleent aan het Vlaamse Omroepdecreet en opereert binnen een wettelijk kader dat expliciet refereert naar de verplichting tot naleving van de regels van de journalistieke deontologie. Dit maakt dat bepaalde klachten over een zelfde uitzending tot verschillende interpretaties van de regels van journalistieke deontologie kunnen leiden of zelfs aanleiding kunnen zijn tot tegenstrijdige uitspraken van de raad voor deontologie van de A.V.B.B. en de Vlaamse geschillenraad voor radio en televisie.

Een duidelijk voorbeeld hiervan zijn de uitspraken naar aanleiding van een dubbele klacht in verband met een aflevering van het VTM-programma «De Eeuwige Strijd». Zowel bij de Vlaamse geschillenraad als bij de raad voor deontologie werd in het voorjaar van 1998 klacht neergelegd tegen een uitzending van dit programma. De klacht was gericht tegen een debat dat werd uitgezonden onder de titel «Geen Turken of Marokkanen in mijn straat!». De Vlaamse geschillenraad zag geen probleem in de manier waarop het programma was opgevat noch in de wijze waarop

(28) Naast magistraten en academici maken ook beroepsjournalisten (van de geschreven pers) deel uit van de Vlaamse geschillenraad.

(29) Vlaamse geschillenraad voor radio en televisie, beslissing 001/1998, *T.B.P.* 1998, 507 (klacht vanwege het centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding tegen VTM).

(30) Vlaamse geschillenraad voor radio en televisie, beslissing 005/1998, 16 december 1998, *onuitg.* (klacht vanwege T. Osaer, hoofd van de pers- in informatiedienst van de bisschoppenconferentie tegen VRT).

(31) Zie titel *Vquinquies* van het Vlaamse Omroepdecreet (art. 116*nonies decies*). Zie ook D.VOORHOOF, «Televisie en minderjarigen: de oprichting van de Vlaamse kijk- en luisterraad», *A&M* 1999/2, 159-161.

(32) Art. 116*octies decies*, § 7 en art. 116*nonies decies*, § 7 Vlaams Omroepdecreet.

(33) Art. 116*octies decies*, § 7 en art. 116*nonies decies*, § 7 Vlaams Omroepdecreet.

de deelnemers aan het debat hun standpunten hadden kunnen formuleren. De geschillenraad kwam in een uitspraak van 1 april 1998 tot het besluit dat de grenzen van de journalistieke deontologie niet voldoende aanwijsbaar overschreden waren (cf. *supra*)⁽³⁴⁾. De raad voor deontologie daarentegen, zich uitdrukkelijk steunend op de deontologische aanbevelingen opgesteld door de werkgroep media en migranten binnen de A.V.B.B.⁽³⁵⁾, was in een beslissing van 20 augustus 1998 van oordeel dat de programmamakers onvoldoende rekening hadden gehouden met een aantal deontologische normen. De raad liet o.a. opmerken dat aan de journalisten is gevraagd «om bij de berichtgeving over allochtonen niet nodeloos te veralgemenen, te polariseren, te problematiseren en te dramatiseren. Met name het suggestief gemonteerde beeldmateriaal over incidenten tussen jonge allochtonen en de politie bij het begin van de uitzending kan bij de kijker een éézijdige indruk achterlaten». Volgens een andere aanbeveling dient de mediaberichtgeving over extreem-rechts en racisme kritisch ingekaderd te worden en moet duidelijk worden gemaakt van wie de betreffende uitspraken of standpunten afkomstig zijn. De raad voor deontologie is van oordeel dat in het programma in kwestie «evenwel verschillende deelnemers aan het woord zijn geweest die actief zijn en zelfs verantwoordelijke positie innemen bij een politieke partij, zonder dat dit aan de kijkers is meegedeeld. De raad voor deontologie meent dat de makers van het programma hier onzorgvuldig hebben gehandeld, omdat de kijker het recht heeft te weten wie er aan het woord wordt gelaten»⁽³⁶⁾.

Het feit dus dat de Vlaamse geschillenraad expliciet bevoegd is om te oordelen over de naleving van de gangbare normen van de journalistieke deontologie in de nieuws- en informatieprogramma's op de Vlaamse omroepen, leidt er onvermijdelijk toe dat dit door de overheid ingestelde

«quasi-jurisdictioneel» orgaan een eigen rechtspraak kan ontwikkelen en een eigen invulling kan geven aan de basisregels van de journalistieke deontologie, los van of zelfs tegenstrijdig met de zelfregulering of zelfcontrole binnen mediasector.

Maar ook de gewone rechtscolleges kunnen, zonder een uitdrukkelijke verwijzing in de wetgeving naar de journalistieke ethiek, in hun evaluatie van de onwettigheid of onrechtmatigheid van bepaalde publicaties of uitzendingen specifieke voorschriften van journalistieke deontologie in hun oordeelsvorming betrekken. Zowel recente rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens als een aantal vonnissen en arresten van Belgische rechtscolleges houden nadrukkelijk rekening met en maken toepassing van bepaalde voorschriften of regels van journalistieke deontologie.

D. Belgische rechtspraak en journalistieke ethiek

De algemene notie van de «normaal voorzichtige en zorgvuldige journalist» of de «normale, voorzichtige en redelijke journalist» is de voorbije jaren stelselmatig in de rechtspraak gehanteerd in het kader van de beoordeling van de civiele aansprakelijkheid van de journalist op basis van art. 1382 B.W.⁽³⁷⁾. Aldus komt het aan de rechter toe om te beoordelen «s'il y a eu ou non violation des obligations qui sont celles d'un journaliste normalement prudent et avisé»⁽³⁸⁾. Onvermijdelijk komt de rechter hiermee ook op het grensgebied van de journalistieke deontologie en de journalistieke methodologie, bijvoorbeeld wanneer de rechter uitspraak doet over de manier van de bronnencontrole door de journalist, over de betrouwbaarheid van de bronnen, over de wijze van presentatie van de berichtgeving of over de scheiding tussen de feitelijke berichtgeving en de eigen commentaar⁽³⁹⁾. Sommige rechtspraak verwijst uitdrukkelijk naar de

(34) Vlaamse geschillenraad voor radio en televisie, beslissing 001/1998, *T.B.P.* 1998, 507 (klacht vanwege het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding tegen VTM).

(35) Zie ook D. VOORHOFF, «Integratiebeleid, racismebestrijding en de media: juridisch kader», in L. D'HAENENS en F. SAEYS (eds.), *Media & Multiculturalisme in Vlaanderen*, Gent, Academia Press, 1996, 17-28 (22-24) en 151-152.

(36) *De Journalist* 1999/2, 20-21 (dossier 1998/6).

(37) Voor enkele recente voorbeelden, zie Rb. Brussel, 22 december 1996, *C.D.P.K.* 1997, 666; Brussel, 14 januari 1997, *A&M* 1997, 310; Rb. Luik, 24 juni 1997, *A&M* 1997, 319; Rb. Antwerpen, 22 september 1997, *A&M* 1997, 407; Rb. Namen, 17 november

1997, *Journ. proc.* 1997/337, 29; Brussel, 3 december 1997, *A&M* 1998, 255; Rb. Brussel, 16 december 1997, *A&M* 1998, 260; Rb. Brussel, 10 maart 1998, *A&M* 1998, 377; Rb. Turnhout, 5 oktober 1998, *A&M* 1999, 103; Brussel, 5 februari 1999, *A&M* 1999, 274 en Rb. Brussel, 16 februari 1999, *A&M* 1999, 282.

(38) Brussel, 5 februari 1999, *A&M* 1999, 274. Zie ook Brussel, 21 november 1990, *J.L.M.B.* 1990, 24; Rb. Brussel, 14 december 1993, *A.J.T.* 1994-1995, 70 en Rb. Brussel, 5 januari 1999, *De Morgen* 27 februari 1999, 48.

(39) Brussel 24 december 1998, RTBF t. Rogge, *onuitg.*; Rb. Brussel, 23 maart 1999, *A.J.T.* 1998-1999, 1001 en Rb. Brussel, 23 maart 1999, *A.J.T.* 1998-1999, 1004.

bestaande journalistieke praktijken ter legitimatie van de naamsvermelding in het kader van journalistieke gerechtsverslaggeving⁽⁴⁰⁾. Een arrest van het hof van beroep te Antwerpen van 6 maart 1991 maakt in dit verband uitdrukkelijk melding van de bestaande codes voor journalistieke deontologie. Het arrest overweegt dat «immers noch de ingeroepen teksten met betrekking tot de rechten van de journalisten, zoals aanvaard te München en aanvaard door de Internationale Federatie van journalisten op haar congres in Istanboel in 1972, noch de teksten van de code van journalistieke beginselen en/of de beginselverklaring van journalistiek goedgekeurd door de Belgische Vereniging van dagbladuitgevers (B.V.D.U.), de Nationale Federatie voor informatieweekbladen (N.F.I.W.) en de Algemene Vereniging van beroepsjournalisten van België (A.V.B.B.) verbieden om in een geval, zoals in dezen, de openbare opinie objectief in te lichten en te waarschuwen voor misdadige gedragingen van bepaalde personen die door hun openbare gedragingen zich in feite geassocieerd hebben aan de activiteiten van misdadigersbenden (...)»⁽⁴¹⁾.

Een aantal recente rechterlijke uitspraken bevat nog meer expliciete verwijzingen naar de regels van de (professionele) journalistieke ethiek. In een arrest van 8 februari 1999 was het hof van beroep te Antwerpen van oordeel dat bepaalde passages van een boek in verband met de zaak Dutroux niet enkel een inbreuk inhielden op een aantal rechtsregels maar ook enkele basisprincipes van de journalistieke ethiek in onvoldoende mate respecteerden. Ten aanzien van het door verweerder ingeroepen argument van de journalistieke vrijheid, stelt het hof dat «een dergelijk «standpunt» geenszins beantwoordt aan het gedrag van een normaal en zorgvuldig optredend journalist die integendeel – niettegenstaande de concurrentie op de mediemarkt – zijn wensen doet wijken voor hogere rechtsgoederen door zelfregulering, gebaseerd op een door de maatschappij verwachte beroepsdeontologie»⁽⁴²⁾. In een arrest van

29 juni 1998 hield het hof van beroep te Gent rekening met het feit dat de journalisten die in strijd met art. 80 van de Jeugdbeschermingwet een foto van een minderjarige in een krant hadden laten publiceren geen onwetendheid kunnen voorwenden, daar dit zou inhouden dat zij niet voldeden «aan hun professionele verplichting, niet te publiceren wat of op een wijze die door onderscheiden bepalingen wordt gesanctioneerd (...)»⁽⁴³⁾. In een bevelschrift van 18 oktober 1996 oordeelde de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Brussel o.a. dat «het journalistieke beginsel van hoor en wederhoor manifest niet was toegepast»⁽⁴⁴⁾. Het feit dat (bepaalde aspecten van) de journalistieke deontologie mee worden betrokken in de oordeelsvorming van de civiele rechtbank bij de beoordeling van de (on)rechtmatigheid van bepaalde publicaties of uitzendingen brengt met zich mee dat eenzelfde publicatie of uitzending aanleiding kan zijn tot een beoordeling door zowel de raad voor deontologie als door de rechter. Een voorbeeld hiervan zijn de klachten die door de A.V.B.B. werden behandeld naar aanleiding van het programma «Breekijzer» op VT4 (zgn. «overvaljournalistiek») ⁽⁴⁵⁾, terwijl terzelfdertijd ook een procedure aanhangig was gemaakt voor de rechter⁽⁴⁶⁾. Het gevaar dreigt m.a.w. dat het verschil tussen recht en journalistieke ethiek op die manier verloren gaat en de rechter de uitspraak van de raad voor deontologie als richtsnoer gaat nemen om de juridische aansprakelijkheid van de journalist te bepalen.

Uit een aantal recente adviezen van de raad voor deontologie blijkt reeds een opvallende terughoudendheid bij de vaststelling van bepaalde inbreuken op de regels van de journalistieke deontologie, uit vrees allicht dat een te expliciete formulering van de vaststelling van een inbreuk op de regels van de professionele ethiek achteraf in een procedure voor de rechtbank als doorslaggevend argument ten nadele van de betrokken journalist zou kunnen worden gebruikt⁽⁴⁷⁾. In het jaarverslag 1997 werd door

(40) Brussel, 3 december 1997, *A&M* 1998, 255, met noot D. VOORHOOF.

(41) Antwerpen, 6 maart 1991, *R.G.A.R.* 1994, 12304.

(42) Antwerpen (kort geding), 8 februari 1999, *A.J.T.* 1999, 789, met noot D. VOORHOOF en *A&M* 1999/2, 241, met noot D. VOORHOOF.

(43) Gent, 29 mei 1998, *A&M* 1999, 87.

(44) Voorz. Rb. Brussel (kort ged.), 18 oktober 1996, *A&M* 1997, 83.

(45) Raad voor deontologie, advies 4 en 25 februari 1997, *De Journalist* 1997/2, 9 en raad voor deontologie, advies 8 juni 1997, *De Journalist* 1998/2, 10.

(46) Zie o.a. Voorz. Rb. Brussel (kort ged.), 18 oktober 1996, *A&M* 1997, 83 en Brussel (kort ged.), 19 november 1997, *A&M* 1998, 42.

(47) Voor het problematisch karakter van de verhouding tussen recht en journalistieke ethiek: K. RAES, «Het recht op bescherming van de vrijheid van meningsuiting. De onafhankelijk van de journalist en de scheiding tussen recht en moraal», in *ICM-Jaarboek 1995-1996*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu Uitgevers, 1997, 161-175 en G. SCHUIJT, «Zelfregulering in de journalistiek en rechten van de mens», in *ICM-Jaarboek 1995-1996*, op. cit. 199-205.

de voorzitter van de raad voor deontologie geweest op de ontwikkeling dat de werkzaamheden van de raad steeds meer op «de scheidingslijn» te situeren zijn tussen «het verklaren van de deontologie en pure rechtspraak». Het jaarverslag stelt: «Dit zorgt voor een spanningsveld, gezien het gebruik dat van adviezen van de raad kan gemaakt worden tijdens procedures voor de rechtbank»⁽⁴⁸⁾. In het jaarverslag 1998 komt deze bezorgdheid nog nadrukkelijker op de voorgrond. De inleiding bij het verslag maakt melding van «het feit dat er geregeld een verwevenheid is met gelijktijdige, parallelle procedures voor de rechtbank». En er wordt beklemtoond: «Dit zorgt voor een bijkomend spanningsveld. Wordt een advies van de raad voor deontologie niet misbruikt in een juridische procedure? Wordt de zelfregulering zo geen extra handicap voor de journalist die in een burgerlijk geding tegen een schadevergoedingseis van ettelijke miljoenen aankijkt?». Uit vrees dat het die kant zou opgaan wordt sedert 1998 bij elk advies van de raad voor deontologie de clause toegevoegd dat het advies «in geen geval een erkenning inhoudt van de juridische — het weze strafrechtelijke, het weze burgerrechtelijke — aansprakelijkheid van de betrokken journalist(en) of wie anders ook». Hoewel deze clause juridisch geen afdwingbaar karakter heeft, bevat zij toch een duidelijk signaal naar de rechtscollages om te vermijden dat normen van journalistieke ethiek al te gemakkelijk zouden omgebouwd worden tot juridische normen.

Anderzijds kan het ook best nuttig zijn dat een rechter zich bij de beoordeling van de civielrechtelijke aansprakelijkheid mee laat inspireren door de adviespraktijk van de raad voor deontologie en dus rekening houdt met wat zich binnen de beroepsgroep van de journalisten aan ethiek uitkristalliseert⁽⁴⁹⁾. Al moet de rechter zich in dit geval wel bewust zijn van het feit dat hij op dat moment deontologische regels binnen de sfeer van het recht haalt waardoor het ineens beperkingen of restricties worden die grenzen stellen aan de journalistieke vrijheid en de vrijheid van de media zoals gewaar-

borgd door art. 10 E.V.R.M.⁽⁵⁰⁾, waardoor een strikte en behoedzame hantering van deze deontologische regels zich nadrukkelijk opdringt.

Vanuit de raad voor deontologie van de A.V.B.B. lijkt men deze invloed van de regels van de journalistieke deontologie op de beoordeling van de aansprakelijkheid in rechte overigens niet bij voorbaat af te wijzen. Meer zelfs, men erkent geleidelijk aan dat de uitspraken van de raad voor deontologie voor de rechter een nuttig instrument kunnen zijn bij de invulling van het concept van de «normaal zorgvuldige en omzichtige journalist». Het jaarverslag 1998 stelt dat «de werkzaamheden van de raad voor deontologie justitie moeten aanzetten om een gelijkaardige afweging te maken en een rechter kunnen inspireren bij de motivering van een uitspraak»⁽⁵¹⁾. Ook Pol Deltour, algemeen secretaris van de A.V.B.B., blijkt zich bij deze zienswijze aan te sluiten. In een recent artikel drukt hij de hoop uit dat naar de toekomst toe de uitspraken van de raad voor de journalistiek wel degelijk een bron van inspiratie kunnen zijn voor de rechters. Hij schrijft: «Overigens valt het te hopen dat uitspraken van de raad voor de journalistiek in al hun te verwachten deskundigheid en genuanceerdheid tot inspiratie zullen dienen van een groot aantal ordehandhavers en magistraten. Natuurlijk zijn rechters absoluut onafhankelijk en vrij om te doen wat ze doen, gelukkig laten velen zich bij hun rechtspreken wel leiden door het oordeel van een morele autoriteit uit de betrokken beroepssector zelf, het weze een raad voor de journalistiek»⁽⁵²⁾.

E. De Straatsburgse rechtspraak betreffende artikel 10 E.V.R.M. en de insijpeling van de journalistieke ethiek

Vastgesteld kan worden dat de osmose tussen recht en journalistieke ethiek zich niet enkel voordoet in België, maar een problematiek betreft die ook in andere landen nadrukkelijk aan de opper-

(48) *De Journalist* 1998/2, 5.

(49) Zie hierover o.a. E. JURGENS, «Journalistieke ethiek is gewone-mensen-moraal», *Mediaforum* 1995, 104-107; F. OPPENOORTH, «Journalistieke code beperkt uitingsvrijheid», *Mediaforum* 1995, 138-139 en JURGENS, E., «Waarom zo bang voor journalistieke moraal?», *Mediaforum* 1996, 44-45. Zie ook C.H. BRANTS, «De deugdzame journalistiek: over vrijheid, verantwoordelijkheid en ethische grenzen», in C. BRANTS, C. KELK en M. MOERINGS (eds), *Er is meer. Opstellen over mensenrechten*, Deventer, Gouda Quint, 1996, 279-290.

(50) Zie D. VOORHOOF, «Artikel 10 E.V.R.M. en de vrijheid van de media», in *ICM-Jaarboek 1995-1996*, o.c., 111-143 en G. SCHUIJT, «Zelfregulering in de journalistiek en rechten van de mens», *l.c.*, 199-205.

(51) *De Journalist*, 1999/2, 13.

(52) P. DELTOUR, «Journalisten en uitgevers zaaien kiem voor raad voor de journalistiek», *l.c.*, 10.

vlakke is gekomen⁽⁵³⁾. Ook de recente rechtspraak van het E.H.R.M. bevat een aantal verwijzingen naar de journalistieke deontologie bij de toetsing van de noodzakelijkheid van bepaalde restricties of sancties naar aanleiding van bepaalde journalistieke praktijken.

In het *Goodwin*-arrest van 27 maart 1996 refereert het Hof naar het feit dat het journalistiek bronnengeheim onderdeel is van de journalistieke professionele deontologie en geacht wordt een belangrijke waarborg te zijn voor de persvrijheid. Het Hof stelt: «Protection of journalistic sources is one of the basic conditions for press freedom, as it is reflected in the laws and the professional codes of conduct in a number of Contracting States and is affirmed in several international instruments of journalistic freedoms». Met dit arrest creëerde het Hof een belangrijke innovatie door het journalistiek bronnengeheim voortaan positiefrechtelijk onder de beschermingsconstructie van art. 10 E.V.R.M. te plaatsen, daar waar het voordien in tal van lidstaten van het E.V.R.M., waaronder België⁽⁵⁴⁾, slechts vervat zat in journalistieke codes van zelfregulering.

Een verwijzing naar de journalistieke ethiek is ook te vinden in het arrest van 21 januari 1999 in de zaak *Fressoz en Roire tegen Frankrijk*. Het Hof beklemtont: «In essence, Article 10 leaves it for journalists to decide whether or not it is necessary to reproduce (...) documents to ensure credibility. It protects journalist's rights to divulge information on issues of general interest provided that they are acting in good faith and on accurate factual basis and provide «reliable and precise» information in accordance with the ethics of journalism»⁽⁵⁵⁾. In het arrest van 20 mei 1999 in de zaak *Bladet Tromsø en Stensaas tegen Noorwegen* is door het Hof de stelling verdedigd dat de plichten en verantwoordelijkheden die met de uitoefening van de vrijheid van meningsuiting verbonden zijn, impliceren dat journalisten «are acting in good faith in order to provide accurate and reliable information in accordance with the ethics of journalism»⁽⁵⁶⁾.

(53) Zie o.a. C.H. BRANTS, «De Deugdzaam journalistiek: over vrijheid verantwoordelijkheid en ethische grenzen», *l.c.* 279-290 en G. SCHUIJT, «Zelfregulering in de journalistiek en rechten van de mens», *l.c.*, 199-205.

(54) D. VOORHOOF, «Naar een wettelijke erkenning van het journalistiek bronnengeheim?» in A. HENDRIKS, J. HUYPENS en J. SERVAES (eds.), *Media en politiek-Liber Memorialis Luk Boone*, Leuven, Acco, 1998, 105-113.

(55) E.H.R.M. *Fressoz en Roire*, 21 januari 1999, § 54. Zie ook E.H.R.M., *Bladet Tromsø en Steensaas*, 20 mei 1999, § 65.

Het moge duidelijk zijn dat het betrekken van de journalistieke ethiek in de rechtspraak in twee richtingen kan werken. Zo wordt in de zaak *Goodwin* de verwijzing naar de deontologische regel van het journalistiek bronnengeheim gehanteerd ter legitimatie van het zwijgrecht van de journalist, ter bescherming dus van de persvrijheid tegen ongeoorloofde overheidsinmenging. In de zaak *Fressoz en Roire* wordt de naleving van de journalistieke deontologie eveneens aangehaald ter legitimatie van de rechtmatigheid van de publicatie en van het ongeoorloofd karakter van de overheidsinmenging. In deze zaak liet het Europees Hof noteren: «Mr. Roire, who verified the authenticity of the tax assessments, acted in accordance with the standards governing his profession as a journalist»⁽⁵⁷⁾. Ook in het arrest *De Haes en Gijssels* van 24 februari 1997 wijst het Hof erop dat het de beide journalisten niet kan aangewezen worden dat zij aan hun professionele plichten te kort kwamen. Het Hof overweegt dat «the applicants cannot be accused of having failed in their professional obligations by publishing what they had learned about the case»⁽⁵⁸⁾.

Maar de niet-naleving van de regels van journalistieke deontologie kan ook worden ingeroepen ter legitimatie van de overheidsinmenging en van de onrechtmatigheid van de litigieuze publicatie. Dit gebeurde eerder o.m. in een arrest van 26 april 1995 (*Prager en Oberschlick tegen Oostenrijk*) waar het Hof van oordeel was dat de journalist bij het publiceren van scherpe kritiek aan het adres van een rechter niet had gehandeld overeenkomstig de journalistieke plichtenleer: «Nor, in the Court's view, could Mr. Prager invoke his good faith or compliance with the ethics of journalism. The research that he had undertaken does not appear adequate to substantiate such serious allegations. In this connection it suffices to note that, on his own admission, the applicant had not attended a single criminal trial before Judge J. Furthermore he had not given the judge any opportunity to comment on the accusations levelled against him»⁽⁵⁹⁾. Ook in

(56) E.H.R.M., *Bladet Tromsø en Stensaas*, 20 mei 1999, § 65.

(57) E.H.R.M., *Fressoz en Roire*, 21 januari 1999, § 55. Vgl. E.H.R.M., *Bladet Tromsø en Stensaas*, 20 mei 1999, § 66-73.

(58) E.H.R.M., *De Haes en Gijssels*, 24 februari 1997, § 39.

(59) E.H.R.M., *Prager en Oberschlick*, 26 april 1995, § 37.

het arrest *Worm* van 29 augustus 1997 dringt een argument door dat ontleend is aan de journalistieke deontologie of eerder zelfs aan de journalistieke methodologie. Daar waar in het artikel van *Worm* bepaalde elementen en argumenten ter ondersteuning van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van een politicus waren ontleend aan het rekvisitoor van het openbaar ministerie, merkt het Hof op dat «even assuming the public prosecutor actually made such remarks, the applicant ought to have indicated that he was merely quoting them»⁽⁶⁰⁾.

In de voorbije jaren is ook in een aantal niet-ontvankelijkheidsbeslissingen van de Europese Commissie voor de rechten van de mens de verwaarlozing van de journalistieke ethiek als argument gehanteerd. In een beslissing van 12 april 1996 hield de Commissie rekening met het feit dat de betrokken journalist «had fallen short of professional standards»⁽⁶¹⁾. In een beslissing van 21 oktober 1998 verwees de Commissie niet alleen uitdrukkelijk naar het principe dat bij de beoordeling van de noodzakelijkheid van een overheidsinmenging rekening gehouden moet worden met «the journalist's good faith and respect for the ethics of journalism». De Commissie hield ook effectief rekening met «the finding reached by the Netherlands Press Council that the bounds of acceptable behaviour in professional journalism had been exceeded in the articles at issue in that the suggestion made was not backed up with concrete facts»⁽⁶²⁾. Een uitspraak van de Nederlandse raad voor journalistiek werd dus als decisief argument gehanteerd ter verantwoording van de noodzakelijkheid van een overheidsinmenging in de vrijheid van expressie en informatie!

F. Geen strikte scheiding tussen recht, overheidsbeleid en journalistieke deontologie

Het voorgaande moge duidelijk hebben gemaakt dat er geen sprake is van een strikte scheiding tussen recht en journalistieke ethiek. Er zijn ten eerste verschillende specifieke organen die invulling geven aan de regels van de journalistieke deontologie. Sommige van deze organen functioneren volstrekt autonoom binnen het kader van de zelfregulering, andere opereren binnen een wettelijk kader en werden opgericht door de overheid. Ten tweede is vastgesteld dat zowel in de rechtspraak van de Belgische rechtscollèges als in de rechtspraak van de Straatsburgse organen argumenten worden ontwikkeld die zijn ontleend aan of toepassing maken van bepaalde regels van journalistieke deontologie.

Ter afsluiting van deze bijdrage dient in het kort nog te worden verwezen naar een reeks overheidsinitiatieven die aansturen op een betere uitbouw van de journalistieke zelfregulering en een meer performante organisatie van de zelfcontrole in deze sector in het vooruitzicht stellen. Ook hieruit blijkt dat de journalistieke zelfregulering niet een exclusief aandachtspunt is voor de mediasector zelf, maar tegelijk voorwerp is van politieke beleidsopties, van initiatieven van overheidswege. Immers, zowel op Europees niveau⁽⁶³⁾ op Belgisch federaal niveau⁽⁶⁴⁾ als op Vlaams niveau werden recent initiatieven voorbereid of werd aangedrongen op een betere bewaking van de journalistieke deontologie.

In zijn slotwoord bij het Senaatscolloquium «Justitie en media» (december 1995) drong de

(60) E.H.R.M., *Worm*, 29 augustus 1997, § 55.

(61) Commissie, nr. 28236/95, 12 april 1996, *F. Bocos Rodriguez tegen Spanje*, D&R, 85-B 141. Vgl. Commissie, nr. 18902/91, 27 oktober 1998, *H.N. tegen Italië*, D&R, 94, 21.

(62) Commissie, nr. 28202/95, 21 oktober 1998, *Bart A. Middelburg. Sytze Van der Zee en het Parool b.v. tegen Nederland, onuitg.*

(63) Zo o.a. binnen de Raad van Europa: 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy, *The media in a democratic society, Resolution n° 2. Journalistic freedoms and human rights*, MCM (94) 20, 7-8 december 1994; Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Recommendation 1215 (1993) on the ethics of journalism, 1 juli 1993, Doc. 6854 en Committee of Ministers, Reply to Recommendation 1215 (1993) on the ethics of journalism, 24 maart 1994, Doc. 7053.

(64) In de Senaat werd in 1995 een voorstel van resolutie ingediend «inzake de journalistieke rechten en plichten». De indieners van de resolutie houdende vastlegging van een «gedragscode voor de journalistiek», W. Verreycken en J. Ceder (Vlaams Blok), pleiten in hun voorstel voor het opleggen van een «morele objectiviteitsplicht» en een gedragscode door de «reacties van de beroepspers en de beroepsjournalisten», *Parl. St.*, Senaat, bijz. zitt. 1995, nr. 88/1, Voorstel van resolutie inzake de journalistieke rechten en plichten. Ook de CVP drong in 1995 aan op een correctere naleving van een «aantal zorgvuldigheidsbeginselen» en op een vorm van zelfregulering door de pers, er onmiddellijk aan toevoegend dat het niet de taak van de politici is de deontologische regels voor journalisten vast te leggen: CVP-kamerfractie, persconferentie, Brussel, 29 september 1995.

toenmalige minister van Justitie, Stefaan De Clerck, aan op een betere uitbouw van het deontologisch kader binnen de sector van de media en de journalistiek. De minister beklemtoonde dat men in een «brede mediabenedering, die zowel de geschreven als de audiovisuele pers omvat, uiteraard rekening moet houden met de bevoegdheden van de gemeenschappen». In het bijzonder vermeldde hij de noodzaak aan overleg met de gemeenschapsministers die bevoegd zijn voor de media en drukte hij erop om geen overlappende of te fragmentarische initiatieven te nemen⁽⁶⁵⁾.

Ondertussen werd ook in het regeerakkoord van de Vlaamse regering van 8 juli 1999 een bepaling opgenomen in verband de journalistieke deontologie. Het regeerakkoord bepaalt in het hoofdstuk onder de titel «Een toekomstgericht cultuur- en mediabeleid» dat de journalisten zelf «de deontologische code waarbinnen zij werken, regelmatig moeten evalueren in het licht van de evolutie van de maatschappij en op voldoende wijze kenbaar moeten maken». De Vlaamse regering beklemtoont dus enerzijds dat het aan de journalisten zelf toekomt om hun deontologische code te evalueren, maar dringt er anderzijds toch op aan dat dit zou gebeuren en wel met de nodige transparantie. Opvallend is overigens dat ook tijdens de vorige legislatuur de Vlaamse Mediaminister, E. Van Rompuy, bij herhaling heeft aangedrongen op het beter organiseren van het toezicht op de journalistieke deontologie, ook in de sector van de gedrukte media. In een aantal concrete gevallen wees de minister overigens op wat volgens hem deontologisch niet door de beugel kon in bepaalde kranten- of weekbladberichtgeving⁽⁶⁶⁾, hiermee dus het Vlaamse bevoegdheidsdomein in verband met de media bijzonder ruim interpreterend. Naar aanleiding van de publicatie van een «post mortem interview» in *Humo* op 28 juli 1998 (gezinsdrama Kasterlee) werd de raad voor deontologie van de A.V.B.B. gevat door een schriftelijke vraag van de Vlaamse Mediaminister, die de raad hierbij verzocht over «dit gebeuren een advies» te willen geven⁽⁶⁷⁾.

(65) Zie X., *Justitie en Media*, Referaten van het Colloquium, Brussel, Senaat, 1995, 277.

(66) Zo bijvoorbeeld drong de Vlaamse Mediaminister naar aanleiding van de berichtgeving omtrent de X1-dossiers in *De Morgen* (tevergeefs) aan op het ontslag van de hoofdredacteur van de krant (voorjaar 1998).

(67) *De Journalist* 1999/2, 27-29.

(68) Ook gepubliceerd als A.V.B.B.-brochure, omzendbrief gerecht/pers, Brussel, 1999, 19 blz. Zie ook: C. DOUTRELEPONT. «Les relations entre la justice et la

Nog een stap verder is gezet met de gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie en het college van procureurs-generaal betreffende de informatieverstrekking aan de pers door de gerechtelijke overheden en de politiediensten in de fase van het gerechtelijk vooronderzoek opgesteld. Deze omzendbrief is in werking getreden op 15 mei 1999⁽⁶⁸⁾. Opmerkelijk in deze omzendbrief is dat deze in art. 7.3. bepaalt dat indien een journalist de afspraak in verband met een bepaalde techniek (off the record informatie vanwege parket, embargo, informatiestop) niet respecteert, de procureur des Konings of de perswoordvoerders van de politie deze houding kunnen melden bij de A.V.B.B., «dit met het oog op de behandeling door haar deontologische instantie (...)». De ministeriële omzendbrief die een uitvoering is van een aantal recent gewijzigde bepalingen van het Wetboek van strafvordering (wet Franchimont) verwijst dus zelf expliciet naar de bewaking van de journalistieke deontologie binnen de A.V.B.B. als mogelijk mechanisme en als waarborg voor de naleving van de in de omzendbrief vastgelegde modaliteiten betreffende de informatieverstrekking door het parket aan de pers. Bij de voorstelling van deze omzendbrief op 3 mei 1999 beklemtoonde de toenmalige minister van Justitie T. Van Parys, dat het dringend tijd werd dat een werk zou worden gemaakt van de «kwaliteitsbewaaking» inzake de deontologie van de journalist. De minister benadrukte: «De journalisten, hoofdredacteurs en uitgevers moeten sommige problemen binnen hun sector zelf oplossen. Indien dit niet gebeurt zou het Parlement wel eens een initiatief kunnen nemen»⁽⁶⁹⁾.

G. Naar een parlementair initiatief?

In het voorjaar van 1999 werkte voormali Justitieminister Stefaan De Clerck, toen als lid van de Kamer van volksvertegenwoordigers, een «ontwerp» uit van wetsvoorstel, een concepttekst die hij o.a. voor bespreking voorlegde aan de A.V.B.B. Het voorstel opteert voor een wettelijk kader in functie van de uit

presse – Évolution depuis la loi Franchimont», *Journ. proc.* 1999/371, 18-21; D. VOORHOOF, «De wet Franchimont en de persvoorlichting door het parket: de omzendbrief van de minister van Justitie en het college van procureurs-generaal», *Journ. proc.* 1999/372 12-13 en P. DELTOUR, «De circulaire Van Parys: het gerecht praat weer met de pers», *De Journalist* 1999/3, 9-13.

(69) Toespraak door de heer minister van Justitie, Tony van Parijs, persontmoeting, 3 mei 1999, Brussel, ministerie van Justitie.

bouw en de handhaving van de beroepsdeontologie van de journalist. Tengevolge van de bevoegdheidsverdeling inzake «radio-omroep en televisie»⁽⁷⁰⁾ beperkt het federale voorstel de bevoegdheid van een nieuw op te richten «raad voor de journalistiek» tot de journalisten die werkzaam zijn voor dag- en weekbladen, filmjournaals en persagentschappen.

Het voorstel van De Clerck opteert voor een wet die de oprichting in het vooruitzicht stelt van een v.z.w. «raad voor de journalistiek», met als doel (art. 4):

- «1) Het waken over de toepassing en de naleving van de beroepsdeontologie van de journalist;
- 2) de bevordering, de studie en het overleg betreffende de journalistieke deontologie;
- 3) de redactie van een deontologische code voor de journalist;
- 4) de oprichting van een ombudsgaan voor de media;
- 5) de beslechting van geschillen en betwistingen betreffende het recht van antwoord (...);
- 6) de bevordering van elke doelstelling, zoals door de raad voor de journalistiek statutair bepaald».

In de wet zou ook worden bepaald uit welke sectoren de leden van de raad voor de journalistiek dienen te worden gerecruteerd (uitgevers, journalisten, academici...). De raad zou bij klachtenbehandeling zetelen onder voorzitterschap van een magistraat, aangewezen door de minister van Justitie. De mogelijke «sancties» die de raad zou kunnen nemen in geval een klacht gegrond wordt beschouwd gaan van het geven van een vermaning, over de verplichting de uitspraak te publiceren door het betrokken medium tot het eventueel overmaken van de uitspraak aan de erkenningscommissie die zetelt in toepassing van de Wet van 30 december 1963 betreffende de erkenning en bescherming van de titel van beroepsjournalist. De uitspraken en adviezen van de raad zouden worden gepubliceerd in het tijdschrift van de A.V.B.B. (*De Journalist*) alsook in het *Jaarverslag* van de raad voor de journalistiek. Belangrijk is nog dat het wetsvoorstel opteert voor een aanpassing van de Wet van

30 december 1963 betreffende de erkenning en de bescherming van de titel van beroepsjournalist. M.n. zou als basisvoorwaarde voor het verwerven, maar dus vooral voor het behoud van de titel van beroepsjournalist, voortaan in de wet worden bepaald dat het beroep van journalist moet worden uitgeoefend «met inachtneming van de journalistieke deontologische code» (art. 1, 6°). Ook hiermee wordt dus een bijkomende verbinding gelegd tussen de bewaking van de journalistieke deontologie en het recht. Immers, de mogelijkheid wordt gecreëerd dat de raad voor de journalistiek een vastgestelde schending van de beroepsethiek overmaakt aan de erkenningscommissie die zetelt in toepassing van de Wet van 30 december 1963. Het is deze erkenningscommissie die vervolgens in toepassing van het nieuwe artikel 1, 6° kan overgaan tot de schorsing of de intrekking van de wettelijk beschermde titel van beroepsjournalist...

Het wetsvoorstel van De Clerck beoogt dus globaal een wettelijk kader op te leggen waarbinnen voor het overige de v.z.w. raad voor de journalistiek «autonoom» zou kunnen functioneren. Een wet zou m.a.w. de basisbevoegdheden, de structurele organisatie, de sanctiemogelijkheden en de wijze van openbaarmaking van de adviezen en uitspraken van de raad vastleggen. In de toelichting bij het voorstel is voor het overige beklemtoond dat hoe dan ook het aan de raad voor de journalistiek zelf toekomt om een deontologische code op te stellen en dat de inhoud van deze code tot de uitsluitende bevoegdheid van de journalistieke sector behoort. Ook de concrete samenstelling en de aanduiding van de leden van de raad voor de journalistiek blijft exclusief het bevoegsterrein van de v.z.w. raad voor de journalistiek, rekening houdende weliswaar met de waarborgen inzake de samenstelling zoals in art. 5 van het voorstel⁽⁷¹⁾. Welke gevolgen de erkenningscommissie in toepassing van de (dan) gewijzigde wet betreffende de erkenning en bescherming van de beroepsjournalist aan de uitspraken of adviezen van de raad voor de journalistiek zal verbinden, situeert zich evenwel buiten de invloedssfeer van de laatstgenoemde raad.

(70) De toelichting bij het voorstel beklemtoont dat aan de voorgestelde raad voor de journalistiek wettelijk geen bevoegdheden kunnen worden toegekend met betrekking tot de «audiovisuele pers» (art. 4, 6° B.W.H.I.). Zie o.a. R.v.St., afd. wetg., advies van 28 november 1996 en 13 mei 1997, *Parl. St.*, VI. Parl., 1996-1997, nr. 82/2, 27-29; R.v.St., afd. wetg., advies van 18 november 1997, *Parl. St.*, VI. Parl., 1997-1998, nr. 871/1, 82-88 en R.v.St., afd. wetg., advies van 25 maart 1998, *Parl. St.*, Kamer, 1998-1999, nrs. 2034-2035/1, 20-28.

(71) Dit artikel bepaalt: «De leden van de raad voor de journalistiek worden samengesteld uit vertegen-

woordigers van de Algemene Vereniging voor beroepsjournalisten, de Belgische Vereniging van Dagbláduitgevers, de Nationale Federatie voor Informatieweekbladen (nu: Febelma, D.V.), het college van Franstalige en Nederlandstalige hoofdredacteuren, de persagentschappen, de Vereniging van de internationale pers en uit deskundigen die tenminste tien jaar een wetenschappelijk ambt of onderwijsambt in de rechts-wetenschappen of de pers- en communicatiewetenschappen aan een Belgische universiteit of aan een Belgische instelling voor hoger onderwijs hebben bekleed».

Of er uiteindelijk een wettelijk kader komt voor een raad voor de journalistiek is uitermate onzeker. Feit is dat vanuit de sector van de journalistiek en meer bepaald vanuit de A.V.B.B. principieel een afwijzende houding bestaat tegenover een wettelijk kader (cf. *supra*). Naast deze principiële reden wordt vooral echter ook een ander problematisch aspect benadrukt. Gelet immers op de bevoegdheidsverdelende regels in verband met de media zou zulks impliceren dat op federaal niveau een wettelijk kader uitgewerkt kan worden voor wat de gedrukte media betreft, terwijl de gemeenschappen dan weer bevoegd zijn voor het uitwerken van een decretaal kader betreffende de controle van de journalistieke deontologie op radio en televisie. Het federale wetsvoorstel betreffende een raad voor de journalistiek zoals het nu in een conceptfase is uitgewerkt, kan m.a.w. alleen een raad helpen installeren die bevoegd is over de geschreven pers. En op dit punt is de positie van de A.V.B.B. duidelijk: «Dit is uiteraard een onwerkbaar «verknipping» van de journalistieke deontologie. Een «halve» raad voor de journalistiek is in dat geval niet beter dan helemaal geen nieuwe raad»⁽⁷²⁾. Ook in het memorandum van de A.V.B.B./V.V.J. dat werd voorgelegd aan de nieuwe regeringen en parlementen (juni 1999) wordt als «essentiële voorwaarde» voor de nieuw op te richten raad voor de journalistiek gesteld dat deze raad bevoegd moet zijn «voor alle media en journalisten, zonder uitzondering»⁽⁷³⁾.

Het is ondertussen afwachten of een initiatief binnen de A.V.B.B. geen ander soort «verknipping» riskeert. De indruk bestaat immers dat de optie voor een raad voor de journalistiek een initiatief is

dat enkel door de Vlaamse afdeling van de A.V.B.B. (en door enkele Vlaamse uitgevers) ten volle (?) wordt ondersteund⁽⁷⁴⁾. Of een raad voor de journalistiek die enkel uitspraak kan doen over de deontologie in de Vlaamse kranten, tijdschriften en omroepen een interessant perspectief is, is zeer de vraag. Het oorspronkelijk opzet, nl. een betere uitbouw van de centrale organisatie van de journalistieke zelfregulering in België, lijkt dus problematisch. Kiest men voor een federaal wettelijk kader dan dreigt de versnippering tussen printmedia en audiovisuele media. Laat men het initiatief verder kabbelen binnen de A.V.B.B., dan lijkt men af te stevenen op een Vlaamse en, op termijn allicht ook Franstalige raad voor de journalistiek. Of hoe hetzij de institutionele bevoegdheidsverdeling in dit land, hetzij de opsplitsing van de A.V.B.B. in een Vlaamse en een Franstalige afdeling, dit project grenzeloos compliceert. Een zorgwekkende situatie aangezien dit dossier in feite geen verder uitstel verdraagt. We herhalen de slotzinnen van een editoriaal dat in *Auteurs & Media* 1998/2 werd gepubliceerd: «Niet dat een raad voor journalistiek als een toverformule alle problemen zal oplossen. Maar als de journalistiek ernstig wil worden genomen en zijn geloofwaardigheid niet (verder) wil hypothecceren moet de hand nu wel aan de ploeg worden geslagen. Het is aan de journalistieke sector om te bewijzen dat persvrijheid en verantwoordelijkheidsbesef elkaar in evenwicht kunnen houden (...). De ontwikkelingen op hun beloop laten zou wel eens gevolgen kunnen hebben waar niemand beter van wordt»⁽⁷⁵⁾.

(72) P. MARTENS, «Jaarverslag 1998 - Een halve raad is niet beter dan geen raad», *De Journalist* 1999/2, 14.

(73) A.V.B.B./V.V.J., *Memorandum aan de nieuwe Parlementen en regeringen*, Brussel, juni 1999, 16-17.

(74) Merk op dat het voorstel voor de oprichting van een v.z.w. «Raad voor de journalistiek» wordt gepre-

senteerd namens de V.V.J. de Vlaamse Vereniging van beroepsjournalisten: *De Journalist* 1999/4, 9-10.

(75) *A&M*, 1998, 90. Het wetsvoorstel van S. De Clerck is ondertussen ingediend in het Parlement: *Parl. St.*, Kamer, 1999-2000, nr. 365/1.